

*Мисак О. І., старший викладач
кафедри правознавства
Вінницький інститут Університету «Україна»
Наконечна В. І., здобувач вищої освіти
спеціальності «Правознавство»
Вінницький інститут Університету «Україна»*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ОХОРОНИ

SPECIFICS OF THE LEGAL REGULATION OF THE PROTECTION CONTRACT

Анотація. Досліджено законодавство та юридична природа договору надання охоронних послуг. Розглянуто договір охорони як різновид договорів на надання платних послуг за цивільним законодавством України.

Ключові слова: договір, надання послуг, договір охорони, охоронні послуги.

Abstract. The article investigates the law and the legal nature of the contract for provision of security services. The contract of protection as a variety of contracts on granting paid services in the civil legislation of Ukraine is considered.

Keywords: storage agreement; provision of services, security services contract; security services.

Постановка проблеми. Одним з основних обов'язків будь-якої держави є забезпечення безпеки її громадян, охорона та захист їх конституційних принципів: права на життя, недоторканності житла, непорушності права приватної власності. Виконання цього обов'язку може здійснюватися і цивільно-правовими засобами, зокрема, шляхом укладання договору охорони.

Зауважимо, що розвиток охоронної діяльності неможливий без чіткого цивільно-правового регулювання. Окрім того, на прикладі розвинених країн світу можна вказати, що одним із найефективніших заходів реалізації цих принципів є укладення договору охорони. Кодифікація цивільного законодавства, виокремлення договору охорони як виду договірних зобов'язань із надання послуг, сприяли становленню договірних охоронних відносин, розвитку їх ефективного правового регулювання. Зацікавленість суб'єктів у забезпеченні своєї безпеки, недоторканності майнових та немайнових прав, особливо останнім часом, зумовлює і попит на договір охорони. Але, при реалізації цих договірних зобов'язань у практичній діяльності в Україні виникають проблеми, пов'язані з недостатнім законодавчим регулюванням цих відносин.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у теоретичному дослідженні та практичному застосуванні правового регулювання договору охорони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та особливості цивільно-правового регулювання договору охорони ставали предметом наукових досліджень таких науковців, як: І. А. Безклубий, М. І. Брагінский, В. А. Васильєва, І. В. Венедіктова, О. В. Дзера, С. П. Довбій, Ю. О. Заїка, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, О. В. Мільков, О. О. Погрібний, Р. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишка.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі справедливо підкреслюється, що визначеність місця певного цивільно-правового договору в системі цивільно-правових договорів надасть можливість виявити не лише його специфічні ознаки, а й з'ясувати правову природу відповідної договірної конструкції, особливості прав та обов'язків його сторін, що надасть можливість створити досконалу договірну конструкцію [1, с. 165].

Регулюванню відносин у сфері надання послуг присвячено гл.63 ЦК України, яка містить загальні положення про договір про надання послуг та положення якої можуть застосовуватися до всіх таких договорів, якщо це не суперечить суті зобов'язання. Визначення договору охорони міститься у ст. 978 ЦК України: за договором охорони охоронець, який є суб'єктом підприємницької діяльності, зобов'язується забезпечити недоторканність особи чи майна, які охороняються. Володілець такого майна або особа, яку охороняють, зобов'язані виконувати передбачені договором правила особистої та майнової безпеки і щомісячно сплачувати охоронцю встановлену плату [2].

Договір охорони можна визначити як двосторонній правочин, двосторонній договір, так і двостороннє договірне зобов'язання. Аналізуючи поняття договору охорони, зазначимо, що кожна правова категорія повинна розкриватися через сукупність ознак, які характеризують не лише зміст, а і сутність предмета або явища, яке вивчається.

Однією із ознак договору охорони є надання послуг за рахунок замовника. Послуга на відміну від роботи являє собою дії чи діяльність, що здійснюється за замовленням, що не мають матеріального результату. Деякі послуги можуть мати матеріальний результат, але цей результат невіддільний від власне дії чи діяльності [3, с. 114].

Про обґрунтованість належності договору охорони до договорів надання послуг свідчить наступне: відсутність утворення матеріальних цінностей в результаті укладення договору, відсутність виникнення у сторін права володіння, користування та розпорядження щодо майна, яке приймається під охорону.

Правова природа зобов'язань з надання послуг була об'єктом багатьох наукових досліджень. Ще римському приватному праву серед різновидів договору найму вирізняли договір найму сили вільної людини на строк за яким одна особа віддає в розпорядження іншої свою робочу силу за певну винагороду.

В цілому вчені притримуються сталої точки зору, що договір оплатного надання послуг, є результатом розвитку інституту особистого найму (найму послуг) [4, с. 182].

Проте законодавець не визначає у ЦК поняття «послуга». Так у ст.ст. 901-907 глави 63 ЦК наводяться лише особливості та суттєві умови договорів про їх надання, при цьому перелік видів послуг відсутній. У ст.1 п.17 Закону України «Про захист прав споживачів» під послугою розуміється діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб [5].

Відповідно до ст. 6 ЦК України основною моделлю регулювання договірних цивільних відносин виступає саморегулювання їх самими учасниками таких відносин, що має пріоритет порівняно з їх законодавчим регулюваннями. І лише на той випадок, коли такі суб'єкти не виявили бажання або не змогли врегулювати свої відносини самостійно зберігається законодавча модель [2].

Договір охорони (стаття 978 ЦК України) віднесено до спеціальних видів зберігання. Серед інших особливостей, які дозволяють розмежовувати ці договори, домінуючою є та, що ніяке майно на зберігання не передається.

Унікальність договору охорони фізичної особи полягає в тому, що це єдиний договір в системі цивільно-правових договорів, коли суб'єкт договору і об'єкт охорони можуть співпадати.

Проте, якщо погодитися з позицією законодавця про статус договору охорони, як одного з різновидів зберігання не можна не зазначити, що суб'єктний склад такого договору в певній мірі повинен відповідати суб'єктному складу договору зберігання, визначеному у главі 66 ЦК України. Зберігання здійснюють, як професійні, так і непрофесійні зберігачі, які не являються суб'єктами підприємницької діяльності. Тому, на нашу думку, в силу наведених вище обставин можна зробити висновок, що суб'єкт охоронної діяльності, за певних обставин також може здійснювати її без ліцензії. Наведене свідчить про можливість надання послуг з охорони і без їх ліцензування.

Водночас зазначимо, що договірні охоронні відносини за своїм змістом є більш широкими і не обмежуються рамками ст. 978 ЦК України [2] та ЗУ «Про охоронну діяльність» [6].

Наразі, вивчення правової природи договору охорони неможливе без визначення місця даного договору в системі цивільно-правових зобов'язань та підстав його виокремлення (самостійності). Застосування такого підходу допомагає виявити співвідношення договору охорони з тією чи іншою групою цивільних договорів, встановити його характерні риси та особливості правового регулювання.

Специфіку договору охорони необхідно досліджувати в межах існуючої на сьогодні системи цивільно-правових зобов'язань, враховуючи усі класифікаційні критерії їх поділу.

Договір охорони може виступати, як публічний договір. Так суб'єкт охоронної діяльності може запропонувати охоронні послуги по захисту життя і здоров'я будь-якій фізичній особі. Договір охорони може містити ознаки і договору приєднання. Так поліція охорони забезпечує охорону банківських установ на стандартних типових умовах, до яких інша сторона (банк) фактично приєднується.

Особливість договору приєднання виражається у тому, що за загальним правилом його умови, зміст розробляє і формулює сторона, яка передає товар, виконує роботу, надає послуги та займає монополне або домінуюче становище на ринку. Споживач може або ухилитися від укладання договору, або укласти договір виразивши свою згоду з запропонованими стандартними умовами [7, с.211].

Проте договори не є єдиною підставою виникнення цивільних правовідносин. Це певною мірою стосується і правовідносин з охорони, підстави виникнення яких різноманітні і містяться як у ЦК, так і в інших законодавчих та підзаконних актах, що є також особливістю виникнення зобов'язань із охорони. Аналіз відповідних положень чинних законодавчих актів України дає можливість визначити наступні основні підстави виникнення зобов'язань з охорони. У Конституції України [8] законодавець закріпив основні права та свободи громадянина відповідно поклавши на державу обов'язок забезпечення безпеки та недоторканості людини її життя і здоров'я, честі та гідності, охорони власності.

Цей обов'язок держава виконує за допомогою всіх можливих правових засобів, які утворюють законодавчо закріплений механізм охорони майнових та особистих немайнових прав. До таких засобів слід віднести і охоронну діяльність [7, с. 257].

Друга група підстав виникнення зобов'язань з охорони пов'язана з існуванням прямого припису закону. Так на Управління держаної охорони України покладається обов'язок охороняти перших осіб держави та визначені законом важливі об'єкти (будівлі ВРУ, Конституційний суд, тощо). Зобов'язання, які при цьому виникають за змістом можуть бути як публічно-правовими, так і приватно-правовими.

Третя група підстав виникнення зобов'язань з охорони пов'язана з діями у надзвичайних ситуаціях. Так в умовах надзвичайного стану та особливого періоду законодавцем покладено обов'язок здійснення охоронних функцій, в частині забезпечення охорони та оборони об'єктів державного значення національної транспортної системи України на Міністерство інфраструктури України. Беззаперечно, центральне місце серед підстав виникнення зобов'язань з охорони займають власне договір охорони, передбачений ст. 978 ЦК України, у якості спеціального виду зберігання та договір про надання послуг з охорони, врегульований ЗУ «Про охоронну діяльність» [6] та ст. 901 ЦК України [2].

Крім цього, виконання охоронних функцій може бути передбачено і у інших договорах (наприклад, у договорі перевезення, договорі оренди, тощо).

Також, підставами виникнення зобов'язань з охорони можуть бути визнані судові рішення, акти адміністративного характеру, тощо. Тому можна зазначити, що в законодавстві України підстави виникнення обов'язку з охорони певних об'єктів

представлені у відповідних законодавчих нормах і досить розповсюджені. Законодавець застосовує їх як у публічній так і приватній сферах, критерієм розподілу є значимість об'єкта для держави, публічні інтереси до цього об'єкту. Проводячи таке розмежування законодавець також і визначає суб'єктів, які на його думку більш якісніше та надійніше забезпечать безпеку такого об'єкту та унеможливають посягання на нього з боку третіх осіб.

Аналіз норм спеціального закону «Про охоронну діяльність» дає підстави вести мову про те, що законодавець розглядає договір про надання послуг з охорони не в контексті ст. 978 ЦК України, а виходячи із загальних норм договору про надання послуг (ст. 901 ЦК України). Так, у статті 8 Закону йдеться мова саме про договір про надання послуг з охорони, а не договір охорони. А частиною другою вказаної статті передбачено, що у договорах про надання послуг з охорони майна та фізичних осіб відповідно до положень Цивільного кодексу України визначаються умови відшкодування суб'єктом охоронної діяльності шкоди, заподіяної через неналежне виконання ним своїх зобов'язань [6]. Хоча відповідно до цивільного законодавства передбачається підвищена відповідальність професійного зберігача, яким є охоронець, у тому числі і без наявності його вини.

Поширеними є і випадки укладання договору про надання охоронних послуг у розумінні статті 901 ЦК України. Застосування саме такої конструкції договору надає сторонам можливість ігнорувати законодавчі вимоги про «виконавця – суб'єкта підприємницької діяльності» (ст. 978 ЦК України), та про необхідність ліцензування такої діяльності, тощо [2].

Виконавцями договору охорони можуть бути або юридичні особи або фізичні особи суб'єкти підприємницької діяльності, це передбачено, як статтею 978 ЦК України, так і ЗУ «Про охоронну діяльність», ЗУ «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [9].

В ЦК України законодавець визначає договір охорони, як один із спеціальних видів зберігання таких як зберігання речей у ломбарді, у готелі, у гардеробі, у камерах схову організацій та підприємств транспорту, зберігання цінностей у банку та ін.

В ст. 978 ЦК України дається лише загальне визначення договору охорони та по суті змодельовані два основні його види: договір на охорону фізичної особи та договір на охорону майна. Тобто, в основі легального розмежування на види покладена класифікація речей на речі живі (охорона фізичної особи) та речі неживі (охорона майна). Незважаючи на те, що в основу Цивільного кодексу України закладена загальна концепція рівності учасників цивільних правовідносин, в тому числі і договірних, це не виключає існування спеціальних норм, які б відображали спеціальний правовий статус окремих учасників цивільного обороту і, відповідно, специфіку договору.

Висновки. Зазначимо, що розвиток ринку охоронних послуг зумовив поступову трансформацію звичайних, призначених охоронних підприємств, в міжрегіональні структури із забезпечення безпеки фізичних та юридичних осіб, які об'єднують різні за профілем підприємства: власне охоронні, а також, детективні, консалтингові, технічні та ін.

Все це свідчить про особливу правову природу договору охорони, який залежно від об'єкту охорони, передбачає надання послуг: а) по охороні майна, яке перебуває у володінні замовника; б) по охороні та захисту особистих немайнових прав, а саме забезпеченню особистої недоторканності замовника чи іншої, визначеної в договорі особи, що зумовлює специфіку прав та обов'язків сторін та обсяг і межі відповідальності. Тож, договір охорони – це договір, відповідно до якого одна сторона (охоронець) зобов'язується надати за допомогою спеціальних засобів послуги з організації та забезпечення охорони життя, здоров'я та майна другої сторони (замовника) від протиправних посягань та інших видів небезпек, а останній забезпечує усі необхідні для цього умови та проводить оплату наданих послуг.

Список використаних джерел

1. Заїка Ю. О. Українське цивільне право : навч. посібн. / Ю. О. Заїка., І. С.Тімуш., О. О. Лов'як – 3-є вид., доповн. – К. : КНТ, 2014. – 368 с.
2. Цивільний кодекс України: [Електронний ресурс] // Кодекс прийнято Верховною Радою 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Харитонов Є. О. Цивільні правовідносини : моногр. / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Одеса: Фенікс, 2011. – 456 с.
4. Цивільне право України: Договірні та недоговірні зобов'язання: підруч. / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, Ю. О. Заїка та ін.; за заг. ред. С. С. Бичкової. – 3-тє вид., змін. та доповн. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.
5. Про захист прав споживачів: Закон України [Електронний ресурс] // Прийнято Верховна Рада УРСР 12.05.1991 № 1023-ХІІ. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
6. Про охоронну діяльність: Закон України [Електронний ресурс] // Прийнято Верхов. Радою 22.03.2012 № 4616-VІ]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>
7. Цивільне право України: підручник. Особлива частина / За заг. ред. д.ю. н., проф. Р. Б. Шишки. – К.: Вид. Ліра, 2015. – 1024 с.
8. Конституція України [Електронний ресурс]: Конституція прийнята Верховною Радою 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show//96-%D0%B2%D1%80>
9. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України [Електронний ресурс] // Прийнято Верховна Рада України 02.03.2015 № 222-VІІІ]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19>